

**SØREN
KIERKEGAARD**

Levenswijsheden

SAMENGESTELD DOOR

Geert Jan Blanken

INHOUDSOPGAVE

Ten geleide 9

Søren Kierkegaard; een korte levensschets 11

Pseudoniemen en bronnen 21

- I. Denken, weten en doen 27
- II. Samenleving en politiek 47
- III. Angst en vertwijfeling 75
- IV. Zorgen voor morgen 93
- V. Stilte, zwijgen, rust 103
- VI. Zelfwording 121
- VII. Lijden en verdriet 139
- VIII. De dood 151
- IX. Hoop 165
- X. God, geloven, christendom 177
- XI. Vreugde 207
- XII. Liefde 217

Levensfilosofie: Kierkegaards levenswijsheid 259

Meer lezen? 268

Ten geleide:

Søren Kierkegaard

Dit boek is te lezen als een introductie op het werk van Søren Kierkegaard. Het opent met een korte levensschets en sluit af met een essay over Kierkegaards levenswijshheid. Maar de inhoud bestaat vooral uit ruim 500 citaten, als kennismaking met de unieke inhoud en stijl van Kierkegaards geschriften. Want die zijn het lezen waard. Zijn profetische analyses van de westerse samenleving, zijn verbluffende psychologische inzichten en zijn oproep tot een liefdevol bestaan hebben sinds zijn dood in 1855 alleen maar aan actualiteit gewonnen.

Søren Kierkegaard; een korte levensschets

Als Søren Kierkegaard op 5 mei 1813 in Kopenhagen wordt geboren, is hij de jongste van zeven kinderen. Wanneer hij in de zomer van 1835 zijn studie theologie onderbreekt voor een vakantie in Gilleleje, zijn in de jaren daarvoor vijf van zijn broers en zussen en zijn moeder overleden. De jongste van die vijf verongelukt op z'n twaalfde in 1819, de oudste, Søren's lievelingszus Petrea Severine, sterft in 1834 op 33-jarige leeftijd in het kraambed. Alleen al die vele sterfgevallen zullen bijgedragen hebben aan de ernst van de gedachten die hij tijdens dat reisje in zijn dagboek noteert: '... waar het op aankomt is een waarheid te vinden, die waarheid is *voor mij*; de idee te vinden waarvoor ik wil leven en sterven.'

SØREN KIERKEGAARD

Ernstig bezig met waar het in het leven om draait, zo zou je Kierkegaard wel kunnen omschrijven. Maar dan moet daar meteen bij gezegd worden dat die ernst niet het tegenovergestelde is van humor. Kierkegaard blinkt juist uit in het combineren van die twee. Hij is ervan overtuigd: wie geen gevoel voor humor kent, weet ook niet wat werkelijke ernst is. Dat laatste wist zijn vader ook, en die heeft grote invloed op hem gehad.

Vader Michael Kierkegaard is een (als Søren geboren wordt, rentenierend) zakenman, die alles leest wat ertoe doet op het gebied van filosofie en theologie. Arm opgegroeid op het platteland heeft Michael als jongen ooit God vervloekt om het miserabele bestaan dat hij leidde. Als hij, eenmaal naar Kopenhagen verhuisd, vrij snel heel rijk wordt, maakt hem dat niet gelukkig. Zijn zwaarmoedigheid houdt de overhand, en als vijf van zijn zeven kinderen ook nog eens jong sterven, is het hem alsof er een vloek op zijn gezin rust – misschien wel door zijn jeugdzonde.

Deze Michael Kierkegaard heeft Søren van jongs af aan opgevoed om na te denken en zijn voorstellingsvermogen te trainen. Later zal Kierkegaard suggereren dat hij eigenlijk nooit echt kind heeft kunnen zijn. Waar andere mensen beginnen met 'onmiddellijkheid' (leven in wat zich spontaan aan je en in je voordoet, zonder al te veel na te denken over wie je echt bent) en er later wat reflectie en – hopelijk – wat zelfkennis bij krijgen, begint het leven van Kierkegaard zo ongeveer in de reflectie. Hij zal niet voor niets veel gaan schrijven juist

Een korte levensschets

over de grenzen van het denken en benadrukken dat echt leven niet bestaat in en door het denken, maar meer zoiets is als 'onmiddellijkheid na reflectie'.

Kierkegaard draagt veel van zijn geschriften op aan de nagedachte-
nis van zijn vader en heeft grote waardering voor de man, maar die
waardering is wel gegroeid doorheen veel jaren van botsingen en on-
begrip. In het begin van zijn studietijd neemt Søren het ervan. Hij
geniet van goed eten en drinken, rookt zijn kwaliteitssigaren en hij
verdiept zich, vooral na 1835, meer in filosofie en literatuur dan in
zijn verplichte studiekost voor het theologisch examen. Hoewel zijn
vader dat met lede ogen moet hebben aangezien, betaalt de gefor-
tuneerde man wel de rekeningen die er het gevolg van zijn.

Als Kierkegaard in 1840 afstudeert, is ook zijn vader inmiddels overle-
den. Van het geld dat hij, samen met zijn enige nog levende broer, erft,
kan hij de rest van zijn leven rondkomen. Wel was hij genooddaakt in
1848 het ouderlijk huis, waar hij tot dan toe had gewoond, te verkopen.
Tot aan zijn dood heeft hij precies van de opbrengst hiervan kunnen
leven, terwijl hij die jaren woonde in huurappartementen.

Als hij zich afvraagt wat hij na zijn theologiestudie moet gaan
doen, is de kost verdienen, bijvoorbeeld als predikant in de lutherse
kerk, dus niet noodzakelijk. Hij kiest ervoor om te gaan promoveren
in de filosofie, en uiteindelijk zal hij zijn leven wijden aan het schrij-
verschap.

SØREN KIERKEGAARD

Die keus om te schrijven gaat wel ten koste van de tweede persoon die, net als zijn vader, een belangrijke invloed op Kierkegaards leven heeft gehad: Regine Olsen. In 1840 verloven Kierkegaard en Regine zich, maar een jaar later verbreekt hij de verloving. Regine 'vecht als een leeuwin' om de relatie in stand te houden, maar Kierkegaard is vastbesloten. Voor zichzelf weet hij dat hij een intensieve relatie – wat een huwelijk volgens hem zou moeten zijn – niet kan waarmaken. Hij 'had beter moeten weten' en niet aan een verloving, en dus een huwelijksgeefte, moeten beginnen. Dat er meer speelde, dat het ook te maken had met een gebrek aan vertrouwen, blijkt wel uit een uitspraak als: 'Als ik meer geloof had gehad, was ik bij Regine gebleven', die hij in zijn dagboek noteert.

Het leven had iets anders voor hem in petto. Hij moest gaan schrijven, juist over wat een bestaan in overgave en vertrouwen bij ons allemaal in de weg kan zitten. Op zijn eigen manier blijft hij Regine overigens wel levenslang trouw. Een van zijn laatste bundeltjes met toespraken draagt hij aan haar op, en daarmee heel zijn schrijverschap. Bovendien laat hij haar zijn hele hebben en houden testamentair na. Veel geld was dat niet meer, maar dat hij al z'n schrijfwerk aan haar toevertrouwt (een erfenis die ze overigens weigert), zegt veel.

Na zijn promotie begint Kierkegaards echte 'schrijverschap'. In een hoog tempo en met ijzeren discipline schrijft hij van kort voor zijn 30^e verjaardag tot zijn dood op 42-jarige leeftijd een enorm oeuvre bij elkaar, en vult naast wat er gepubliceerd wordt nog vele dagboe-

Een korte levensschets

ken met notities. Hij reist heel weinig, een paar keer naar Berlijn en verder wat binnenlandse tripjes, en maakt op het oog weinig avontuurlijks of bijzonders mee. Maar uit wat hij schrijft, blijkt wat nu juist zijn bijzondere talent is: het leven zo goed waarnemen en doorzien, dat hij uit de kleinste voorvallen een enorme rijkdom aan inzicht opdiept. Je hoeft niet naar Londen en Parijs te reizen, schrijft hij ergens, om te zien waar het eigenlijk om draait in het leven. Een ‘binnenlandse reis’, de verkenning van je eigen innerlijk brengt een mens veel verder. De ontmoeting met anderen speelt daarbij zeker een rol. Kierkegaard wandelt graag door de stad, spreekt met de meest verschillende mensen, van eenvoudig tot hooggeleerd, en het is alsof elk ‘mensenbad’ hem weer oplaadt om pagina na pagina te vullen met teksten die in de eerste plaats opvallen door een verbluffend psychologisch inzicht.

Maar ook als het gaat om de samenleving en de krachten die daarin een rol spelen, blijkt Kierkegaard uiterst gevoelig. Hij is een soort kanarie in de kolenmijn, die al ver voordat ontwikkelingen plaatsvinden aanvoelt waar het met de maatschappij naartoe gaat. Als hij in 1846 doelwit wordt van een intellectueel satirisch boulevardblad, *De Corsaar*, raakt dat hem niet alleen diep omdat hij als gevolg daarvan nauwelijks meer zijn geliefde wandelingen door de binnenstad van Kopenhagen kan maken zonder nageroepen en uitgelachen te worden. Hij distilleert uit die ervaring ook scherpe inzichten in hoe massamedia werken: hoe ze kunnen bijdragen tot het vormen van een ‘publiek’, een anonieme meute die, zonder dat iemand daar in-

SØREN KIERKEGAARD

dividueel echt verantwoordelijkheid voor neemt, het ene moment iemand op het schild kan helpen maar hem het volgende moment ook totaal kan afbranden, afschrijven en isoleren.

Voor Kierkegaard draait het altijd om het tegendeel van die massa: de enkeling. Hij pleit zeker niet voor een leven dat zich terugtrekt uit de samenleving, integendeel. Hij wijst voortdurend op de (naasten)liefde die heel concreet moet worden in het leven van alledag. Maar die liefde moet ontdekt worden en tevoorschijn komen in het individu. Dat ligt voor hem aan de basis van een gezonde samenleving. Allerlei hoogdravende ethiek die wil beginnen vanuit ideologieën en structuren wil aanpakken, maar die de enkeling overslaat, moet wel eindigen in de terreur van zo'n ideologie, de terreur van de collectiviteit.

Als Kierkegaard begin 1848 in zijn werkkamer zit, hoort hij de ene groep opgewonden stadsgenoten na de andere voorbijtrekken. Net als in heel Europa is het in Denemarken onrustig: 'het volk' komt in opstand tegen de alleenheerschappij van de koningshuizen en eist meer inspraak. In zijn dagboek noteert hij: 'En ik zit hier in een rustige kamer (ik zal ongetwijfeld eerdaags te schande worden gemaakt omdat ik onverschillig bleef inzake het landsbelang) – ik ken namelijk maar één risico, het risico van de religiositeit.' En religiositeit is voor Kierkegaard hetzelfde als weet hebben van je innerlijkheid: leren ontdekken wie je bent, worden wie je bent, je uniek en geliefd te mogen weten 'voor God'.

Een korte levensschets

Die eigengereide invalshoek levert Kierkegaard geen groot lezerspubliek op. Van zijn boeken, die hij op eigen kosten laat uitgeven, wordt de eerste bescheiden oplage (zo'n 500 exemplaren) meestal niet eens helemaal verkocht. Maar dat weerhoudt hem er niet van om door te schrijven. In 1846 geeft hij het *Afsluitend Onwetenschappelijk Naschrift* uit, een pil van zo'n 600 pagina's, die wordt gezien als zijn filosofische hoofdwerk. Dat hij de behoefte had om zijn punt nog een keer heel duidelijk te maken en dat hij dat werk die titel gaf, heeft iets te maken met het feit dat hij in 1846 33 jaar wordt. Geen van zijn overleden broers en zussen was ouder geworden, en Kierkegaard hield er rekening mee dat hij die grens ook niet zou overschrijden.

Als hij toch blijft leven en besluit te blijven schrijven, krijgen zijn boeken een steeds specifiekere christelijke inhoud. Aanvankelijk is hij vooral bezig om zijn lezers er opmerkzaam op te maken wat het is om mens te zijn. Niet dat dat losstaat van het religieuze; als je eerlijk wordt voor jezelf stuit je onvermijdelijk op je afhankelijkheid van God, daarvan is Kierkegaard overtuigd. Die eerlijkheid brengt je ook, al net zo onvermijdelijk, bij je hoogstpersoonlijke tekortschieten. We zijn aangelegd op zelfwording, op het goede, maar we verzanden allemaal in allerlei vormen van vervreemding en vertwijfeling.

In zijn eerste schrijfperiode (tot en met 1846) gebruikt Kierkegaard vaak pseudoniemen. Niet om zichzelf te verstoppen (het was snel genoeg bekend dat hij de auteur was), maar om heel consequent vanuit een bepaalde levenshouding te laten zien waar we als mens zoal in

SØREN KIERKEGAARD

vast kunnen lopen. Tegelijk en toch ook weer afgestemd op die pseudo-niemi boeken publiceert hij ook onder zijn eigen naam, vooral in de vorm van zogenaamde ‘opbouwende toespraken’. Ook die religieuze toespraken focussen in die eerste periode vooral op wat ieder mens in zichzelf kan opmerken als het gaat om dat wat ons drijft en waarin we tekortschieten. In het ‘Naschrift’ wordt dat ‘religiositeit A’ genoemd, een vorm van geloven die uitkomt bij, en niet verder komt dan, het hebben van berouw.

‘Religiositeit B’, die vooral na 1848 steeds meer tevoorschijn komt in Kierkegaards geschriften, gaat verder. Verder dan we kunnen ontdekken door eerlijk naar onszelf te kijken. Er wordt ons iets aangezegd door het verhaal dat God mens zou zijn geworden en geleden heeft en gestorven is: voorbij het verdriet van het berouw is er genade, blijdschap, leven in vrijheid. Maar dat is niet meer logisch uit te leggen. Het verhaal van Christus is een absurde paradox, en het vraagt een keuze om je daaraan over te geven. Je bent niet zomaar christen, ook al noemt bijna iedereen in Denemarken zich dat nog in die tijd. Je bent niet zomaar een vrij mens, ook al zijn alle omstandigheden gunstig, zoals wij in onze tijd lijken te denken. Er moet gekozen worden.

Als zijn aanhoudende pogingen om dat duidelijk te maken weinig tot geen respons opleveren, wordt Kierkegaard feller in zijn verwoordingen. Steeds feller wijst hij op de zelfgenoegzaamheid van de staatskerk, maar ook op het zweverige geloof van de aanhangers van

Een korte levensschets

opwekkingsbewegingen. In de jaren na 1850 publiceert hij heel weinig meer, en schrijft hij vooral in zijn dagboeken.

Totdat in 1854 bisschop Mynster overlijdt. Voor dit hoofd van de lutherse kerk, die vroeger al bij de Kierkegaards over de vloer kwam, had Kierkegaard respect, al was hij het zeker niet altijd met hem eens. Lang heeft hij gehoopt dat Mynster openlijk zou willen toegeven dat de vorm van christendom waarvan in een 'christelijk land' als Denemarken sprake was, ver verwijderd geraakt is van het christendom van het Nieuwe Testament. Als echter Mynsters opvolger de overleden bisschop uitroept tot een groot 'waarheidsgetuige' en hem zo ongeveer op één lijn zet met de apostelen, lijkt er iets bij Kierkegaard te knappen. In een groot aantal krantenartikelen en een serie geschriften (*Het Ogenblik*) gaat hij vol op het orgel om duidelijk te maken dat deze vertoning in zijn ogen niets met christendom te maken heeft. Na de publicatie van het 9e *Ogenblik* wordt hij op straat onwel. Hij zakt in elkaar en wordt naar het ziekenhuis gebracht, waar zijn toestand verder verslechtert. Hij overlijdt op 11 november 1855.

Tijdens zijn laatste dagen wil hij geen contact meer met officiële ambtsdragers van de kerk. Zelfs zijn enige nog levende broer, die dominee is, wil hij niet aan zijn bed. Toch is Kierkegaard ook op zijn sterfbed niet de eenzame zonderling voor wie hij vaak wordt versleten. Hij heeft gedurende zijn hele leven, en ook nu, een goede band met zijn beide zwagers en de kinderen van zijn overleden zussen. En zijn vriend Emil Boessen, die trouwens ook predikant was en met wie

SØREN KIERKEGAARD

hij al zijn leven lang optrekt, komt over vanuit Jutland en bezoekt hem wekenlang dagelijks.

Uit de verslagen van deze Emil komt Kierkegaard naar voren als iemand die weet hoe te sterven, na een leven waarin hij ernaar streefde zichzelf te worden: een schrijver, in dienst van de Eeuwige, die zijn tijdgenoten opmerzaam wilde maken op wat voor hem de kern van het leven uitmaakte: de onmiddellijkheid na de reflectie, waarin een mens, onbezorgd als de lelie en de vogel, kan leren onvoorwaardelijk blij te zijn. Zijn tijdgenoten hebben dat niet of nauwelijks op waarde geschat, maar bijna 200 jaar later inspireert Kierkegaard duizenden en duizenden mensen over de hele wereld met zijn niet altijd makkelijk geformuleerde, maar fascinerende inzichten in ons menselijk bestaan.

Geert Jan Blanken

Pseudoniemen en bronnen

Kierkegaard heeft veel boeken onder pseudoniem geschreven. Niet om zijn eigen mening daarmee anoniem kenbaar te maken, maar om telkens de wereld consequent te beschrijven vanuit een ander, een mogelijk perspectief. Dat dat niet per se het zijne was, heeft hij zelf benadrukt door te vragen om wat onder pseudoniem geschreven is nooit zomaar aan hem toe te dichten. Vandaar dat ook in de verzameling citaten die hier volgt, overal waar dat van toepassing is de pseudoniemen worden genoemd. Gebeurt dat niet, dan is de uitspraak onder Kierkegaards eigen naam verschenen.

De pseudoniemen die genoemd worden zijn:

-‘**A**’. De schrijver van het eerste deel van *Of/Of* (1843). Hij bekijkt de wereld vanuit het perspectief van een ‘estheet’, iemand die zo veel

SØREN KIERKEGAARD

mogelijk wil genieten van alles wat zich direct voordoet in het leven, maar die daarbij ook heel zwaarmoedig is.

- 'B'**. Schrijver van het tweede deel van *Of/Of*. Ook wel 'Rechter Wilhelm' genoemd. Hij schrijft aan 'A', en wijst hem vooral op het belang van de ethische kant van het leven.
- Johannes de silentio**. Schrijver van *Vrees en beven* (1843). Geïnteresseerd bewonderaar van het geloof (van Abraham), die zegt dat geloof zelf niet te kunnen opbrengen.
- Constantin Constantius**. Schrijver van *De herhaling* (1843). Een boek over de bijzondere beweging in het leven die 'herhaling' heet. Een soort 'vooruit herinneren', waardoor juist iets nieuws ontstaat.
- Johannes Climacus**. Een filosoof met gevoel voor 'het humoristische' (dat wat komisch wordt door zichzelf tegen te spreken), die zelf geen christen is, maar die van zichzelf zegt dat hij wel doorheeft waar het in het christendom om gaat. Schrijver van *Filosofische Kruimels* (1844) en *Afsluitend onwetenschappelijk naschrift bij 'Filosofische Kruimels'* (1846).
- Vigilius Haufniensis**. Schrijver van *Het begrip angst* (1844). Hij schrijft vanuit een psychologische invalshoek het allereerste boek in de geschiedenis dat helemaal over (existentiële) angst gaat.
- Frater Taciturnus**. Schrijver van een deel van *Stadia op de levensweg* (1845). Hij beschrijft in een psychologisch experiment iemand die lijdt onder een ongelukkige liefde.
- Anti-Climacus**. In tegenstelling tot Johannes Climacus heeft deze auteur zelf een christelijke levensvisie. Hij schrijft *De ziekte tot de dood* (1849) en *Oefening in christendom* (1850).

Pseudoniemen en bronnen

Een enkel citaat is (minimaal) bewerkt. Voor de vindplaatsen: de afkortingen achter een citaat verwijzen naar de boektitels, het nummer erachter naar het paginanummer in de genoemde vertaling/uitgave:

AON *Afsluitend onwetenschappelijk naschrift* (vert. Jan Marquart Scholtz), Budel: Damon, 2021

BA *Het begrip angst* (vert. Lineke Buijs), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2018

CT *Christelijke toespraken* (vert. Hans van Munster), Budel: Damon, 2019

FK *Filosofische kruimels* (vert. Frits Florin), Budel: Damon, 2013

HH *De herhaling* (vert. Lineke Buijs), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2017

KT1 *Voor die ene die wil lezen* (Kierkegaards toespraken 1, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2013

KT2 *Het goede komt van boven* (Kierkegaards toespraken 2, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2018

KT3 *Geduld doet leven* (Kierkegaards toespraken 3, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2021

KT4 *De lafheid te lijf* (Kierkegaards toespraken 4, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2021

KT5 *God zoeken, liefde en dood* (Kierkegaards toespraken 5, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2011

SØREN KIERKEGAARD

- KT6** *Onverdeeld één ding te willen* (Kierkegaards toespraken 6, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2010
- KT7** *Leren van de lelie en de vogel* (Kierkegaards toespraken 7, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2010
- KT8** *De school van het lijden* (Kierkegaards toespraken 8, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2019
- KT9** *Onbezorgd als de lelie en de vogel* (Kierkegaards toespraken 9, vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2010
- KR** *Kierkegaards redevoeringen* (vert. Hans van Munster), Utrecht: Het Spectrum, 1959
- LR** *Een literaire recensie* (vert. Annelies van Hees en Fits Florin), Budel: Damon, 2009
- MS** *Mijn schrijverswerkzaamheid* (vert. Michal van Zelm), Budel: Damon, 2015
- OC** *Oefening in christendom* (vert. Pieter van Reenen), Budel: Damon, 2011
- OO** *Of/Of* (vert. Jan Marquart Scholtz), Amsterdam: Boom, 2007
- OZ** *Oordeel zelf!* (vert. Wim Scholtens), Baarn, Ten Have, 1990
- SK** *Schotschriften tegen gevestigde kerkelijkheid* (vert. Wim Scholtens), Baarn: Ten Have, 1980
- SL** *Stadia op de levensweg* (vert. Jan Marquart Scholtz), Budel: Damon, 2014

Pseudoniemen en bronnen

- TZ** *Tot zelfonderzoek* (vert. Wim Scholtens), Baarn: Ten Have, 1974
- VB** *Vrees en beven* (vert. Andries Visser), Budel: Damon, 2006
- WD** *Wat de liefde doet* (vert. Lineke Buijs en Andries Visser), Budel:
Damon, 2007
- ZD** *De ziekte tot de dood* (vert. Lineke Buijs), Amsterdam: Boom, 2008

De bronvermeldingen met de Romeinse cijfers erin verwijzen naar de dagboeken en andere papieren, in de uitgave van P.A. Heiberg, V. Kuhr en E. Torsting (1909-1948). De vertaling van de citaten uit deze zogenaamde ‘Papirer’ is van de hand van Andries Visser.

|

Denken, weten en doen

Kierkegaard heeft niets tegen (natuur)wetenschap en filosofie, integendeel, maar hij verwacht niet dat zij de verlossende vooruitgang zullen brengen, waar veel van zijn tijdgenoten in lijken te geloven. Kennis, zelfs zelfkennis, is één ding, liefdevol handelen is nog iets anders. Dat laatste is geen vanzelfsprekend gevolg van het hebben van kennis, maar vraagt om het nemen van een besluit.

Levenswijsheden

Het is beslist waar wat er in de filosofie wordt beweerd, dat het leven naar achteren begrepen moet worden. Maar daarbij vergeten ze de andere stelling: dat het naar voren geleefd moet worden. En hoe meer je op deze laatste stelling doordenkt, hoe meer je er ten slotte van overtuigd raakt dat het leven in de tijdelijkheid nooit echt begrijpelijk wordt, juist omdat ik geen enkel ogenblik de volle rust kan krijgen om die positie 'naar achteren' in te nemen. [IV A 164]

Wat filosofen over de werkelijkheid zeggen is vaak even misleidend als wanneer men bij een uitdrager op een bordje ziet staan: Hier mangelt men. Zou je met je goed aankomen om het te laten mangelen, dan was je gefopt; want het bordje staat alleen maar te koop. 'A' [OO, 59]

Denken, weten en doen

Uiteindelijk zal de natuurwetenschap alle ethiek verdringen, zoals trouwens ook de metafysica de theologie verdrongen heeft. Al dat moderne gegoochel met statistieken als het om het ethische gaat, dat draagt daar voortdurend toe bij. [VII 1 A 15]

Misschien ben jij wel wat ze een ontwikkeld mens noemen. Welnu, dat ben ik ook, maar als je gelooft dat je met behulp van ‘ontwikkeling’ het hoogste nader komt, dan vergis je je zeer. [WD, 71]

Voor een ideaal te leven, daar veel tijd aan te kunnen besteden, ja, dat is prachtig. Maar het is heel zeker – en zo heb ik het ook altijd gevoeld en erkend en heeft het mij altijd onbeschrijflijk begeistert – dat een dienstmeisje, als ze dat ook werkelijk wil zijn, voor God precies even belangrijk is als het meest eminente genie. [X 1 A 135]

Levenswijsheden

In het boek Genesis is het de mens die de dieren namen moet geven. Is het niet buitengewoon karakteristiek dat juist de gewone man, de eenvoudige mens nog steeds dit vermogen bezit? Want als een eenvoudig man een paar jaar aaneen een vogel heeft gezien, die hij daarvoor nog nooit had waargenomen, dan geeft hij hem direct een naam en altijd een zeer karakteristieke. Maar neem 10 professoren, wat een onvermogen om namen te geven! [...] Gewoonlijk weten zij niets anders te bedenken dan aan het dier of de plant op een of andere manier hun eigen naam te verbinden. [XI 1 A 55]

Een origineel idee, ja, dat is natuurlijk wel iets, maar als je het voor de twintigste keer hoort, dan moet je toch onwillekeurig denken aan het spreekwoord: het smaakt altijd nog wel ergens naar, naar vogel of zoiets, zei de oude vrouw, en ze kookte soep van een tak waar een kraai op had gezeten. [I A 333]

Denken, weten en doen

De paradox is de passie van het denken en een denker die geen paradoxen kent is als een minnaar zonder passie: een middelmatig heerschap. [FK, 45]

Dit is dan ook de hoogste paradox van het denken: iets te willen ontdekken wat het zelf niet kan denken. [FK, 45]

De waarheid is als een valstrik: je kunt haar niet verwerven zonder zelf gevangen te worden. Je kunt de waarheid dus niet verkrijgen door haar zelf te vangen, maar alleen doordat zij jou vangt. [XI I A 355]

Levenswijsheden

Met behulp van gewoonte, verstandigheid, na-aperij, ervaring, zede en gebruik leeft men buiten het eeuwige. En wis en waarachtig, doe dit alles bij elkaar en laat het gaarkoken op het vuur van de afgestompte of enkel aards opvlammende hartstochten, dan zul je zien dat je er van alles van kunt maken, een divers samengestelde taaie brij, die wij levenswijsheid noemen. [WD, 272]

Soms zou je werkelijk welgemeend de mensheid kunnen toewensen dat die overvloed van geleerdheid werd weggenomen, zodat we weer te weten kunnen komen wat het betekent als mens te leven. JOHANNES CLIMACUS
[AON, 262]

Denken, weten en doen

Wanneer iemand zijn mond vol heeft met zoveel eten dat het hem om die reden niet lukt te eten en het erop uitdraait dat hij sterft van de honger, betekent dan het spijzigen van zo iemand dat je nog meer in zijn mond propt, of misschien toch veeleer dat je wat weghaalt zodat hij tenminste kan eten? En zo ook met iemand die veel weet terwijl zijn kennis geen of zo goed als geen betekenis voor hem heeft. Bestaat een verstandige mededeling dan daarin dat je hem nog meer te weten geeft, zelfs als hij luidkeels verkondigt dat het dat is wat hij nodig heeft? Of bestaat ze er niet eerder in dat je hem van enig weten ontlast? JOHANNES CLIMACUS

[AON, 283]

Levenswijsheden

Belemmer de opvlucht van je ziel niet, bedroef niet het betere in jezelf, mat je geest niet af met halve wensen en halve gedachten. Vraag jezelf en blij jezelf vragen, tot je het antwoord vindt; want men kan een ding vele malen hebben herkend en hebben erkend, men kan een ding vele malen hebben gewild en hebben beproefd, en toch, pas de diepe innerlijke bewogenheid, pas de onbeschrijflijke ontroering van het hart, pas die overtuigt je ervan dat de kennis die je deelachtig bent geworden je ook toebehoort, dat geen macht je die kan afnemen; want alleen die waarheid die opbouwt is waarheid voor jou. [OO, 734]

Hoe velen hebben niet de vraag gesteld ‘wat is waarheid’, en ten diepste gehoopt dat het nog wel even duren zou voordat de waarheid hun zo dichtbij kwam, dat die op hetzelfde moment zou bepalen waartoe ze op dat ogenblik verplicht waren. [WD, 110-111]

'We menen voortdurend dat de wereld, de omgeving, de omstandigheden, de relaties iemands geluk en vrede en vreugde in de weg staan. En in de grond is het altijd de mens zelf die zichzelf in de weg staat.'

Dit boek bevat de mooiste levenswijsheden uit het complete oeuvre van Søren Kierkegaard (1813-1855). Kierkegaardkenner Geert Jan Blanken begint met een biografische schets die de Deense denker en schrijver plaatst in zijn tijd. Na 500 thematisch gerangschikte levenswijsheden wordt het boek afgesloten met een essay over Kierkegaards levensfilosofie.

ISBN 978 90 435 3860 2 • NUR 625

